

Peter Olivarius Bugge og Det Kgl Norske Videnskabers Selskab 1804—1820.

(Tale på Høgtidsdagen 26de februar 1939 av A. Skrondal).

Millom dei menn som religiøst, kulturelt og politisk markerar overgangen frå det 18de til det 19de hundradår står i vårt land 3 bispar: PEDER HANSEN, JOHAN NORDAL BRUN og PETER OLIVARIUS BUGGE. Anten ein ser desse menn frå karakteren eller evnone si sida, er tvillaust Bugge den mest uvanlege. Medan t. d. Peder Hansen vart standande i sin rasjonalisme og Nordal Brun i sin ortodoksi, er Bugges person og livsverk stempla av den mangslungne og motsetningsrike samtida. All doktrin-arisme er uskyneleg for han. Han er ingen standpunkttype, men ein overgangstype; uharmonisk, ja til dels disharmonisk lever gamalt og nytt jamsides i hans livssyn og det so heilt at han ikkje maktar å gjera noko val. Til ulike tider kan han ha ulike meiningar om same spørsmål eller sak.

Men er Bugges karaktertype mangslungen og interessant, er hans evnor og affektsliv det ikkje mindre. Han eig kjenslevarm og kjenslevar religiøsitet, men alt ekte menneskeleg møter han med djup forståing og samhug. I ei tid full av autoritetsdyrking reagerar han spontant, ja mest vulkansk mot alt som smakar av urett, fusk og smiger. I slike høve har affektslivet hans so lett for å nå kokepunktet at han lite veit å age korkje munn eller penn.

Men hovudkomponenten i hans givnad, botnen under det heile, er likevel den uoppplitelege humor, det djupe psykologiske instinktet, den frostklåre, kritiske intelligensen. Dette hjelper han til å trengja gjennom skalet og inn til kjernen både i sak og person. Då han samstundes var rusta med arbeidskraft og granskartrong og til dette meistra tida sine vitskaplege arbeidsmetodar, åtte han dei aller fleste vilkår for å verta ei stjerne av rang i vitskaps- og kulturlivet.

Men desse lysande evnor vart i ikkje liten mun meinka av Bugges altfor sterke antipatiar og sympatiar. Han vart lettare var rangsida enn rettsida både ved saker og personar. Domane han feller, vert ikkje alltid objektive, i mange høve subjektive

og sterkt dubitative. Evna til ironisk-komisk karakteristikk av personar og tilhøve er so overdådig at han ikkje vinn, og ikkje heller alltid bryr seg med atterhald og reservasjonar. Ve den som vert ute for hans strålende vidd og beiske spott. Han er merkt for livet. Omverda kjende det fårleg å koma han nær, enno fårlegare å utlevere seg. Samarbeidet vilde ikkje trivast. Sjølv vart han isolert. Han hadde få vener, mange motstandarar. Meir enn i mange ord får vi mannen i eit lite lynblenk frå hans administrasjon. Ein embetssøkjar hadde skrive at han sette si von til Gud i himmelen og biskopen. Under denne søknaden skreiv Bugge: «det gjør mig ondt for den stakkels Mand, da ingen af disse to har noget at sige i Kirke departementet.»

Friare enn i bispeembetet stod han her i Vitskapsselskapet. Her kunde han fått ålbogerom for sitt sterke initiativ og sine lysande evnor. Men hans tenestetid fall her millom 1804 og 1820, då den gamle rikseininga var i oppløysing, og største oppgåva for styringsmakter og folk var å halde svolt og naud utanfor dørstokken.

Slik vart Bugges livslagnad den altfor velkjende: dei rike, mangslungne, mest geniale evnor som personleg disharmoni, privat som social armod og tida si ugunst klypte vengjene på, ja so vengjeklypt vart han at han med åra gravla alle sin ungdoms vitskapsdraumar og mot slutten av sitt liv fann seg heime i ein liten verdssky konventikkel. Liksom han hadde fått sin åndelege start i brødrelyden, vende han i sine siste leveår attende til denne sin ungdoms første kjærleik.

Peter Olivarius Bugge er fødd i Holt 2dre desember 1764. Faren var sokneprest Søren Bugge. Både han og andre av denne ætta er kjende for sine sterke herrnhutiske interessor. Mora, Gisken Røring, kunde i si ætt visa til so kjende menn som Edvard Storm, Jacob, Edvard og Christian Colbjørnsen. Frå morsætta hadde Peter Olivarius arva både sin skarpe forstand og sin sterke sans for humor og ironi.

Faren fyrebudde sjølv guten til examen artium. Uvanleg evnerik og vaken som han var, var det farens tanke at guten skulde verta dimittert til Universitetet alt i 11 års alderen. Men just det året kom nye reglar for dimittendar. Dei skulde forutan dei gamle måla ha nokon kjennskap til soge, landkunne, matematikk, filosofi og nyare dansk bokheim. Desse faga rådde ikkje faren med. So vart guten først dimittert i 1782 av rektor Monrad i Kristiansand. Rektor fekk straks takkeskriv frå Universitetet for dei 2 framifrå disipline han hadde sendt det året: Bugge og Chr. Sørenssen, som òg vart biskop. 1784 tok Bugge

filologisk eksamen, 1786 teologisk attestats, 1787 magistergraden.

Hans *testimonium publicum* er underskrive av professorane Riisbrigh og Janson: «Paucos sane dimittimus viros juvenes, qui vel ingenii acumine, vel ferventissimo litterarum amore atque indefessa diligentia praestantissimum ac doctissimum P. O. Bugge aequiparent, neminem facile qui eum superunt.»

Ved universitetet i Kjøbenhavn var Moldenhawers kritiske eksegeese modevitskap. Vilkårslaus kritikk var prinsippet. Denne vitskap var heilt etter Bugges hovud. Av sine lærarar vart han snart sedd på meir som medarbeidar enn som elev. Men alt under studiet openberra seg den tvihug som alltid seinare vart ei tuve i vegen hans. Samstundes med at han agerte mondén modeherre, interesserte seg for kunst og estetikk, so han jamvel umsette eit tysk teaterstykk, med ikkje mindre enn 3 sjølv-mordsfreistnader, ferdast han i herrnhutisk-religiøse krinsar. 1787 kalla Universitetet han til sokneprest i Skullelev. 1790 vart han farens ettermann på Lista, i 1799 sokneprest i Fredericia og 1803 biskop i vårt bispedøme.

Som sokneprest på Lista sender Bugge 1791 ut «Betragtninger over de aarlige Søn- og Helligdags Evangelier tilligemed et Anhang Passions-Betragtninger.» 1795 tok han sin teologiske doktorgrad i Göttingen: *De perversitate hominum morali ejusque origine et ratione universa*. Begge desse ungdomsarbeid openberra den same sterke kløyving som før har møtt oss. Vanheppa vilde at den kjende kritikus Malthe Møller i 1797 kom til å lesa 2dre opplag av Betragtninger og doktoravhandlinga samstundes. Møller roser avhandlinga som eit «systematisk, fordomsfrit og beskedent» arbeid. Men «i 1791 at udgive Prædikerne, 1795 at udgive dem paany, og i samme Aar skrive en saa heterodoks Dissertats, er et litterarisk Problem, som jeg ikke formaaer at løse.» Preikesamling og dissertats «føre begge e e t N a v n og ere alligevel saa forskjellige som Himmel og Helvede.» Over meldinga hadde Møller sett som overskrift: En Theologus bifrons: ein etikette som kom til å følgje Bugge til hans døyande dag.

Frå 1799 til 1803 gjev Bugge ut sine eksegetiske arbeid, tilsaman umlag 1100 sidor prent. Det er ei psykologisk parafraserande analyse av tekst og historisk miljø. Han freistar å finna den historiske bakgrunnen for Bibelen, språkleg som reall. Hans arbeid er soleis eit innlegg for oppattnying av Bibelstudiet i ei tid som hadde mist all smak for religiøs lesing. Men trass i dette innslag frå ånden i brødrelyden, trengjer rasjonalismen seg inn utan formiling. *Evangelion* — Jesu blide lære, fos —

sann opplysning, *skotia* — vankunna, *charis* — sann religionskunnskap, *soteria* (frelse) — den rette religionskunnskap.

Bugge hadde tenkt seg til å kommentera alle dei 26 skrifter i det nye Testament. Men etter å ha kommentert 6 måtte han gjeva opp av skort på stønad. Beisk og mismodig over den mottaking arbeidet hans fekk, serleg millom studentar, skriv han: «— Ungdommens favre Dage svinde langt behageligere i quindagtige Adspredelser og tidsspildende Forlystelser, end hvis de anvendtes paa Bibelstudium. Snarere dannes Ynglingen til Dagens Friskfyrierie ved at læse kaade Romaner, end ved at studere Grækenlands og Roms Mønstere, der vilde hæve hans Siel til en Storhed, som foragtede alle Flauheder og maaske netop derfor gjorde ham uskikket til en Tidsalder for hvilken han er født.»

Då Trondheim bispestol vart ledig i 1803, segjest det vera den skule- og opplysningsihuga Moldenhawer som fekk Bugge plassert her. Truleg har vel omsynet til Vitskapsselskapet òg spela inn.

Møteboka åt Vitskapsselskapet syner at Bugge vart innvotert den 9de mars 1797. Framlegget var gjort av hans gamle lærar professor rektor Monrad. Saman med Bugge vart innvald Samuel Ödmann, «adjunctus theologiae ved Det kgl. Academie i Uppsala» og broren Bent Israel Ödmann, «Justitiarius, Raadmand og Lansdfiscal i Söderhamn i Helsingland.» Endå før han hadde vunne å taka over bispeembetet sitt, vart Bugge den 17de januar 1804 vald til visepreses i Selskapet. Ved dette valet hadde stiftamtmann Adler 7, etatsråd og justitiarius i stiftsverretten Angell 5, og sekretæren for Selskapet, stiftsprest Wille, 5 røyster. Dagen etter søkjer stiftsprosten seg entlediget frå sekretæryrket.

Vitskapsselskapet i Trondheim var til 1811 den einaste offentlege kulturinstitusjonen Noreg åtte. Eit medlem av kongehuset var alltid preses. Arbeidet fall difor på visepreses. Liksom i andre lærde selskap i samtida hadde òg i dette den stuttsynte snusfornuft fått overtaket. Selskapet representerte ei blanding av lærdom, landhusholdningsstrev og devot kongedyrking, etter tida sitt mynster. Alt skulde vera «nyttig» og «stifte Gavn». Ikkje berre nye typar av plogar og fjørhorver, men òg nye påfunn med spinnerokkar og treskeier kunde den lærde direksjonen verta kalla saman for å døma om.

Likevel hadde Selskapet «ärorika» tradisjonar. Nokre av dei

fremste änds- og kulturførarane i siste mannsalderen hadde havt yrket som vise-preses: Johan Ernst Gunnerus (1767—73), Ole Irgens (1773—80), Christian Frederik Hagerup (1780—91) og Johan Christian Schönheyder (1791—1803). Med undantak av Hagerup, som var stiftsprest, hadde alle vore bispar. Fleire hadde etterlate seg respektable litterære og vitenskaplege arbeid og vunne seg ry som rakk langt utom landegrensa. Ikkje minst hadde Schönheyder havt store planar om å gjera Trondheim til eit vitskapsentrum for heile landet. Endå han visseleg har vore ein ortodoks teolog, etterviser han i visittasmeldinga si for 1791 med omsyn til Nordlandske misjonsfond «at naar Religionskassen befriedes fra uvedkommende Udgifter,» måtte ein ved latinskulen og Vitskapsselskapet få råd til løna lærarar både i filosofi, matematikk, fysikk, retorikk og poesi. Då «vilde ej alene Præster med sand praktisk Filosofis Aand føre Embedet, men de vilde danne Skolemestrene og lige indtil Lapperne vilde Velgjerningerne af et Videnskabernes Sæde i Trondhjem udbrede sig.»

Det er ingen grunn til å tru at Bugge som var ein god del forfengelig, ikkje sette pris på å verta vald til vise-preses. Likevel var det med lita glede han tok på seg arbeidet, om ein skal døme etter brevet av 6te oktober 1806 til professor Rasmus Nyerup i Kjøbenhavn: «— — Skiebnen har i sin Vrede sat mig her til Vice-Præses. — — Men hver skal nu have sin Pæl i Kjødet, saa har da jeg faaet min. Sandelig jeg maae ofte bære fremmede Synder.» Det som ikkje minst verka nedstemmande på Bugge var Selskapets store fortid og den låke stoda no. «Gunnerus, Suhm og Schøning udgave saa mange og saa vel udarbejdede Afhandlinger, at det næsten satte Europa i Forundring, i det mindste kjendte jeg en Mand som af Linnée's egen Mund hørte den tilstaaelse, at Videnskabs Selskabet i Trondhjem beskjæmmede alle Videnskabselskaber i Verden.»

Men, spør Bugge, korleis er det no? Etter at Gunnerus, Suhm og Schøning er borte, tok dei avhandlingar som kom inn «merkelig af i Antal og endnu mere i Værd, indtil de tilsidst næsten blot bestode af Leilighedstaler. Imidlertid er der nu engang bleven Skik, at hvert velklædt Menneske i Trondhjem skulde, n o l e n s v o l e n s, indlemmes i dette Selskab. Saaledes fandt jeg det, og blev ikke synderlig glad derover.»

Kjende Bugge seg lite tiltala av Selskapets arbeidsprogram, var det andre vanskar som var verre. Rett nok var det lite hugnadsamt at Selskapets mangeårige sekretær, stiftsprest Wille, sa frå seg sekretærstillinga dagen etter at Bugge var vald til

vise-preses og seinare var ein svoren fiende av den nye bispen. Ille var òg det at Selskapets preses, arveprins Frederik, døydde i 1806, so Selskapet miste den årlege stønaden på 300 rdlr. som han ytte. Verre var at Selskapet i 1806 var so på kneom økonomisk at det ikkje kunde dela ut ein einaste premie. Då Selskapet i 1805 hadde teke imot generalkonduktør Christopher Blix Hammers store testamentgåve: forutan handskrifter og samlingar, 2500 band bøker og 20 000 rdlr., hadde det set ljost ut. Men pengane skulde setjast i jordegods, rentor kom ikkje straks. Deflasjonsbolken melde seg. Sytet med gåva vart i mange år større enn gleda. Ved valutaomskrivinga nokre år etterpå kvarv medelen frå 20 000 til umlag 14 000 rdlr.

Samstundes valda Bugges eigen økonomi han mykje sut. Nordlandene og Finmarken var jo gått frå bispestolen hans ved delinga i 1804. I mange år forholdt styringsmaktene han lektoratgodset — eit årleg tap på 400 rdlr. — 906 rdlr. skulde han årleg ut med til enkja etter formannen i embetet. Den 3dje desember 1808 skriv han til Christian Frederik at han har berre 1300 rdlr. å leva av. Formannen vart fallitt. Han trur det går same veg med seg: «Det er mig umulig at subsistere.» Ein søknad um lønsauke fekk han avslegen. I 1811 er det ikkje lenger mogeleg å leva 1 år på 2 årsløner.

Det store ljospunktet både i Selskapets og Bugges liv vart sambandet og samarbeidet med prins Christian Frederik. Då arveprinsen var død, og Selskapet etter statuttane skulde ha ein kongeleg person til preses, vende Bugge seg i 1806 til Christian Frederik og fekk han til å overta presidiet. Dette førde til eit omlag tiårigt intimt og mykje interessant, enno for det meste uprenta brevsifte, millom prinsen og bispen, eit brevsifte som heilt visst har havt mykje å segja for prinsens syn på og kjenslor for vårt folk og land i oppløysingsåret. Eg vågar det påstandet at so ope, ja, uvyrde som Bugge brevsifte med Christian Frederik, har ingen nordmann brevsift med nokon kongelig person.

Endå Bugge i Trondheim møtte eit publikum som «ingen Varme føler for Videnskaber, men blot for at æde og samle Penger,» tok han alt i 1804 på med reorganisasjon av Vitskaps-selskapet. Bugges siktemål er synbernt å omskape Selskapet frå mest å vera eit landhushaldningsselskap til å verta eit Vitskapselskap etter moderne mynster, gjera det til det det eingong hadde vore. Han er rik på prosjekt, skriv og administrerar overlag lett. Kuriøse vedtak som «Præmier for Træskeers Forfærdigelse» fekk han avteke alt i 1804. — For å

rasjonalisera arbeidet vert fagdeling innført, og Selskapet delt i 3 klassor: 1. ein for filologi og historie, 2. ein for litteratur og skjønne kunster, 3. ein for matematikk, fysikk og økonomi. Om Bugge ikkje i detalj fann det rette, så har han funne det prinsipp Selskapet seinare kom til å arbeida etter.

Desse statuttane vart elles ikkje gamle. Dei møtte til dels sterk motstand, serleg frå konstituert konrektor hadde vore N. H. S. Bloch. I fortalen til sine Reise-Iagttagelser let Bloch sitt misnøgd gå ut både over Selskapet og Bugge personleg. Sers misnøgd er han med at regelen frå Gunnerus's dagar om «at ærværdige og lærde S t u d e n t e r bør ikke udelukkes fra at være Selskabets Medlemmer» er sletta i dei nye statuttar. Heller enn «ustuderede Pengepersoner, naar disse ikke engang kunde skrive riktigen sit Modersmaal», burde ein sleppe studentar til om ikkje Selskapet vil bera namnet sitt fåfengt. Etter lange dryftingar og sendingar millom Trondheim og Kjøbenhavn vart i 1811 atter nye statuttar vedtekne. I brev til Christian Frederik av 4de februar 1812 melder Bugge at Bloch no trugar med å gjeva ut eit bidrag til saga om Selskapet «som da intet andet vil blive end en Paskill.» Bugge nemner samstundes at den same Bloch òg har freista å sverta Selskapet i tyske avisor.

Om lag samstundes kom ei onnor sak opp som synte at det ikkje var berre hugnad med å vera vise-preses. I september 1807 fekk Selskapet sendt ei avhandling frå ein svensk magister, Erik Daniel Kidron i Halmstad. Avhandlinga hadde den for samtida sensasjonelle tittel: *Försök till en historisk Berättelse om de Anledningar, som vållat att Norrige förlorat sin Själfständighet och blifvit regeradt af fremmande Regentar.* Det Norske Vetenskapers Sällskap i Ödmjukhet tillegnat.» Enno før Selskapet hadde teke stoda til avhandlinga, melde sekretær Heltzen frå om skriftet til danskestyrets handgangne mann i Trondheim, general v. Krogh. Generalen melde saka til regjeringskommisjonen i Oslo, som gav stiftamtmanden påbod om å «vaage over at Skriftet ikke gives nogen Publicitet i Trondhjem.» Saka kom endå inn for det danske kanselliet med protest frå Bugge imot at generalen la seg frami ei sak om ei vitskapeleg avhandling til Selskapet. I eit av sine innlegg nyttar Bugge høvet til på denne fine måten å segja si hjartans meining om det emnet avhandlinga dryfter: «Da jeg saa Titelen, læste jeg ikke Afhandlingen, da jeg formodede intet synderligt deraf at kunne lære, saasom jeg tilforn har læst og tenkt temmelig meget over den Materie.»

Den neste storsaka Bugge måtte ta fatt på, var ordning av sam-

lingar og bøker og katalogisering. Bibliotekaren, berghauptmann Heltzen, hadde i lengre tid arbeidd med ny katalog. Men Bugge må ikkje havt tru på at Heltzen var oppgåva vaksen. 5te april 1806 vender Bugge seg til professor Nyerup i Kjøbenhavn. Brevet andar stram kritikk, sterk sjølvkjensle, og er fylt av injurierande insinuasjonar, men er likevel mykje interessant. Det er heilt naudsynleg at Selskapet får ny katalog over bøker og samlingar. Formannen Schönheyder hadde nok med Willes hjelp fått prenta ein katalog. «Maatte det (den) kun ikke have kostet det tabet af sine bedste Værker, var det godt. Imidlertid: *factum infectum fieri nequit*. Det trykte Katalog er saa aldeles under al Kritik, at man ikke engang kan lade det see. Hvor unøiagtigt det er, kan sluttes deraf, at jeg har ladet Bøgerne conferere med dette Catalog, for i det mindste at faae de manglende optegnede, og da fandtes det at Selskabet eiede ikke mindre end 3000 som ikke vare anførte.» Liksom bøkene ikke er registrert, er dei heller ikkje systematisk ordna. Dette arbeidet ser Bugge sjølv seg ikkje i stand til. Men han meiner at ved hjelp av den gamle katalogen og det som Heltzen har gjort, måtte det «endog fraværende» lata seg gjera å ordna katalogen på ein vitenskapleg måte. Han spør om ikkje Nyerup kjenner «en i Litteraturhistorien nogenlunde bevandret Student» som kunde vera å få til dette arbeidet. Avdekkjer brevet mindre tiltalende sidor ved Bugges karakter, so openberrar det òg den sterke ansvarskjensla han har for Selskapet. «Jeg anseer det for min Pligt at vaage over, at de samlede Skatte ikke adspredes, men bevares til kommende Dage, da maaskee Trondhjem kan komme til at eie Videnskabsmænd som ville kunne nytte dem. At vaage herover, er alt, hvad man for Tiden kan gjøre.»

Endskapen vart at professor Nyerup sjølv tok på seg katalogiseringsarbeidet. Alt same månad lét Bugge senda det naudsynte materialet til Kjøbenhavn. Det gjev grunnlag for refleksjonar at me ikkje åtte korkje mannen til katalogiseringsarbeidet eller prenteverk til å gjera eit slikt arbeid. Bugge sjølv kosta det mykje strev å få katalogen i stand. Han lyste i blada etter bortkomne bøker, ja, han gjekk beint fram på jakt i private boksamlingar. «Mange af Selskabets tabte Sager har jeg opsporet i Krogene og draget dem for Lyset, men naturligvis ikke vundet Venskab hos dem, hos hvem de fandtes.» Katalogen kom ikkje som Bugge hadde tenkt i 1807, men først i 1808. Både Bugges og Heltzens mål hadde vore ein katalog som kunde stå jamsides den Deichmanske og den Hielmstierneske. Det målet må dei segjast å ha nådd. Katalogen er på 651 sidor i stor oktav og har

m. a. eit Tillegg: Manuskripter som engang har vært i Samlingens eie, men nu savnes. Katalogen som Bugge fekk i stand, er enno hovudkatalog over den eldre litteratur i biblioteket.

Liksom Bugges uvørne ord gjekk ut over so mange prestar, gjekk dei og ut over hans medarbeidarar i Vitskapselskapet. Bugge er ikkje lite arrogant, og set ikkje eige ljøs under skjeppea.

I fortalen til katalogen kan Nyerup ikkje nok rose «den for Bibliothekets bedste, meget nidkjære, i Bøgenes Registrering i høieste Grad nøiagtige og til Ordens Vedligeholdelse ufortrødent arbeidsomme Berghauptmand Heltzen». Dette atterholdslause skotsmål frå uviljug person stadfester at Bugges nedsetjande domar om Heltzen er sterkt subjektive. Heltzen har likevel funne seg i å verta degradert til 2dre mann i det arbeid han so lenge hadde sysla med.

Mindre heldig var Bugge med ein annan medarbeidar, stiftsprost Wille. Då Bugge i førstinga av 1805 hadde halde minnetalen over Selskapets donator, generalkonduktør Hammer, vilde Wille havt denne talen til si samling «Mindetaler». Men Bugge av slo. Ein månad etter — den 1ste april — heldt Wille minnetalen over biskop Schönheyder. I sine lovord om Schönheyder nytta Wille høvet til å gjeva Bugge dugeleg nedmed kragen: «Aldrig skrev han Vanære om sit Stifts Geistlighed til de høie Kollegier, men heller stræbte han at bedække indløbne Feil med Overbærelsens Slør.» Ille var det, og verre vart det. Den 15de oktober 1805 skriv Wille til Nyerup: «Fanden fra lyse Helvede har sendt oss sin Monfrere, der efter Luthers Udsagn i hans lille Catechismo ikke vil lade mig have Fred hverken Nat eller Dag, indvortes eller udvortes, men skriver al mulig Vanære om mig til Collegierne og sine Canuter.»

Tonen i brevet frå stiftsprosten var ikkje noko sersyn. Biskopen gjekk sjølv ikkje av vegen for sterke ord. Til presten J. D. Bødtker på Inderøya hadde han eit kvast horn i sida. Denne presten hadde mykje strid med sokneborna sine og plaga jamt biskopen med skrivinga si. I brev av 19de oktober 1812 tek biskopen bladet frå munnen:

«Gud give Dem Lyst til Fred med Deres Medmennesker. De har et Embede, i hvilket De kan nyde dette uskatterlige Gode, når De selv vil. — — — men det er ganske vist, saa mange Tvistigheder have ikke alle Stiftets Præster tilsammentagne som De alene. — — — Lykkelig er De, hvis Deres Samvittighed giver Dem det Vidnesbyrd, at De lider for Sandheds og Retfærdigheds Skyld! og at hverken Hevngjerrighed eller utidig

Egennytte eller Herskesyge maate have nogen Deel i Deres Handlinger.»

Ikkje på mange år hadde Selskapet fått ut noko årsskrift. Bugge tok òg her fatt med heil hug. Men slik som tidene var, måtte dette verta enno meir mødesamt enn å få i stand katalogen. Målet som lyser for Bugge, er at Selskapet må vinna att den vyrnaden det hadde i Gunnerus sine dagar. Men ingen er meir enn han merksam på den store skilnad millom Selskapet då og no, og på skilnaden millom han sjølv og Gunnerus. «Jeg er vistnok ikke indbilsk nok til at ville sætte mig ved Siden af Gunnerus; men dette veed jeg dog at den Mand levede næsten alene for Videnskaberne — og lod Embedet forrette af andre; jeg har redelig stræbet at gjøre hvad jeg har kunnet, men hvor lidet kan en Mand udrette, hvis Fattigdom ikke kan blive skjult og som enhver veed at han næsten ustraffet kan fornærme. Visselig maae Deres Højhed troe, at naar Gunnerus mødte i Selskabet i en Carosse med 4 hvide Hingster etc., saa havde hans Ord mere Vægt, end naar jeg kommer tradskende i Smuds opunder Knæerne. Vi ere alle Mennesker.» Utrøytteleg verka Bugge for å samle litterære bidrag til eit nytt årsskrift. Alt i 1804 eller 1805 har han vendt seg til Kanselliet med framlegg om «at det kunde paalegges Presterne, at optegne saadanne historiske Efterretninger (som kunde tjene til nogen Veiledning i den gamle nordiske Historie)». «Men derpaa kom intet svar.» I 1807 vender han seg beinveges til prostane og bed om topografiske bidrag til årsskriftet. Enno ein gong kan han ikke la vera å gjera samanlikning med Gunnerustida. «Selskabets Forfatning er iøvrigt som det var, og vil evindeligen blive den samme, dersom der ikke tages Hensyn ved Præstekaldenes Besættelse til talentfulde Mænd. Dette var et af de store Midler Gunnerus brugte til at hæve Selskabet, thi hans Anbefalelse var vis Befordring, og hans Anbefaling erholdt ingen uden at arbeide for Selskabet». Men korleis er det no? «Min Anbefalelse gjelder Intet. Følgerne deraf baade for Videnskabeligheden og Embedets Iver ere synlige.» Han viser til sin appell både til Kanselli og prostar. Men alle hans framlegg møter likesæle eller motstand.

Endeleg i møte den 13de mai 1809 kunde Bugge leggja fram eit positivt resultat av strevet sitt med å skaffe topografiske Beskrivelser. Det er presten O. J. Høyemis «Beskrivelse over Bynæs og Agerøens Præstegjelde». Ikkje lenge etter fylgde Tingvoll-presten Hans Grøn Bulls: «Tillæg og Rettelser til L. H. Bings Beskrivelse over Norge.» Med inderleg gleda omtalar Bugge i brev til prinsen av 15de april 1809 desse arbeid som

førstegrøda til eit nytt band av årsskriftet. Men med desse to skrifter stogga atter tilgangen, og enno ein gong er Bugge mildt fortvilt over stoda. I 1813 sette Selskapet opp to, som det skulde synast, sers lokkande prisoppgåvor: «Om den sorte Død» og «Munkenes Indflydelse paa Norges Kultur». Premiane for svara vart munaleg auka. Men ingen svar kom. Bugge hadde dette året so sikkert venta ei avhandling frå professor Werlauff i Kjøbenhavn, om Audun Hestakorn, og ei frå professor Vedel Simonsen. Men ingenting kom. Bugge tykkjer det heile er merkeleg og eit teikn til litteraturens forfall og spør prinsen om ikkje han kan formå nokon i Danmark til å yte bidrag. Endeleg spør Bugge om ikkje Schönings Reiser, som ligg som manuskript i det kgl. bibliotek i Kjøbenhavn, kunde verta prenta av Selskapet i staden for å verta oppete av møll i biblioteket. Først i 1813 har Bugge skrapa saman sovidt mykje tilfang at han ser seg voner med å få ut eit band av årsskriftet. Serleg gled han seg over at det kan byde so mykje statistisk topografisk materiale. «At man ikke kjender Norge ret, viser saa meget.» I brev til prinsen av 18de juni 1813 fortel han om sitt personlege strev med å få sankta tilfanget: «Jeg har arbeidet paa at samle saadanne statistiske Efterretninger som Rettelser til Bings vel feilagtige, men dog vigtige Værk, og det nu udkommende Bind af Selskabets Skrifter vil levere vigtige Bidrag dertil. Jeg skriver op, efterhaanden som det vil falde mig ind, og som jeg kan stiele et Øieblik til — —.»

Var det vanskar med å få bidrag, var det ikkje mindre vanskar med å få bidraga gjort ferdig til prenting. Det hadde vore avtale at direksjonen skulde hjelpast åt med korrekturlesinga. Men då arbeidet melde seg, undslo den eine etter hin seg. Det synes etter Bugges brev som han åleine har ansvaret både for tilfang, ordning og korrektur på dette første årsskriftet i det 19de hundradåret. Endeleg i 1817 kom 1ste bandet av «Det Kgl. Norske Videnskabsers Selskabs Skrifter i det 19de Aarh.» prenta og utgjeve hos Gyldendal. Skriftet er frå først til sist merkt av Bugges topografiske interessor. Ikkje mindre enn 6 av dei 14 avhandlingar er av topografisk slag. Forutan dei nemnde verk av Høyem og Bull har det Efterretninger om Sneasens prestegjeld, Rettelser og Tillæg til Bings Beskrivelse av Melhus, Opdals og Orkedals Prestegjeld, og Beskrivelse av Nummedals Fogderi 1591. Resten av bandet er mest av biografisk innhald. Bugge hadde sett seg eit nytt minne i Selskapets soge.

Utrøytteleg verka Bugge til å samle gamle handskrifter og pergament til Selskapet. I 1806 fekk han frå prost Rønnau i Op-

dal «et paa Pergament i Aaret 1440 af den trondhjemske Erkebiskop Aslak udstæd Vidisse, derhos tvende Oversættelser af samme paa nu brugeligt Norsk.» Men sitt største kup gjorde Bugge i 1811, då han fekk berga ein stor-part av stiftsprost Hans Jacob Willes vidgjetne bok- og manuskriptsamling for Selskapet, endå både Selskapets og hans eigen økonomi var så vonlaus. Auksjonen etter Wille stod i slutten av oktober 1811. Selskapet for Norges Vel hadde sin kommisjonær på auksjonen. Denne baud bøkene opp, so Bugge var dugeleg harm. Likevel fekk Bugge berga mest alle gamle manuskript, derimillom 229 millomalderbrev på pergament. Elles fekk Selskapet Magnus Lagabøters lov, Jonsboka, eit Missale skrive i det 13de hundrad-året, Herredagsdomar avsaugde på Bergenhuss 1622, liste over gamalnorske adelsætter med deira våpen i illuminerte teikningar, Sverres saga etc. Av oldsaker kjøpte han alt som Selskapet ikkje åtte dubletter til, soleis sigill og signet, endeleg Willes namnkunnige herbarier. Den slette valuta saman med konkurransen frå Selskapet for Norges Vel gjorde at bøkene vart dyre. For Krünitz's Encyclopedie i 56 band baud han 200 rdlr. utan å få tilslaget. Men han fekk Buffons Naturhistorie på tysk i 53 band for 150 rdlr., desutan Jablonskys verk om Insekter med «500 tilhørende, prægtige illuminerede Kobbere» for 200 rdlr. Desse siste var dei dyraste verker som vart selde. I meldinga om auksjonen segjer han: «Til Laan har jeg gjort Udvei, men hvorledes det skal blive tilbagebetalt maa Gud vide.» Når han i ei onnor melding om bokkjøpet segjer: «— — det meste af hvad vi nu kjøbte, havde vi nok tilforne eiet», må vel dette takast cum grano salis.

Alt i alt synest Bugge for Selskapet ha kjøpt bøker og manuskript på denne auksjonen for 1130 rdlr., så han mest ottast for å pådra seg prinsens mishag. Likevel er han so opprømd at han i meldinga gjer framlegg om å kjøpa det meste av litteraturen i dei siste 40 åra!

Same året kom gjenom stiftamtmann greve Trampe inn ikkje so få islandske handskrifter og andre sjeldsynte verk. M. a. nemner Bugge ymse gamle islandske handskrifter: Kristni Løgtekin, dessutan 7 band Althings Bøkr etter 1669, mesteparten prenta, men delvis òg i handskrift. Frå rektor Boye fekk han same året 16 pergamentbrev, millom desse eit frå 1504 og eit frå 1584. Frå assesor Mandix fekk Selskapet Ferreras Synopsis histórica cronológica de España (1700—27), visstnok i omsetjing. Ved denne siste gjer prinsen slik merknad: «fornøier

mig. Vedkommende takkes.» I 1812 hadde biblioteket ått Selskapet 12510 band.

Gransking av land og folk stod for Bugge som ei oppgåve Selskapet måtte taka serleg sikte på. Han gjorde både framlegg og freistnader. I 1808 sende Selskapet «antiquar og botanicus Arendt» «til det lidet bereiste Bergens Stift» for å granska og gjera oppteikningar «i Haab om at man derved skulde sættes i stand til at levere noget Videnskabeligt» til Selskapet. Selskapet hadde gjeve Arendt introduksjonsskriv til fleire kjende prestar. I mange månader levde so Arendt høgt på prestegardane, men stelte seg som ein fant og snytte Selskapet for 50 dalar.

Bugges interesser for gransking av land og folk fekk sterk stønad i justisråd Hammers testamente. Hammer hadde nemleg gjeve påbod om at noko av den store donasjonen hans skulde nyttast til «en naturvidenskabelig og antiquarisk Reise» i Nord-Noreg og Finnmark. Den 13de november 1811 gjer Bugge framlegg til preses om å setja opp ein premie for «den bedste statistisk-økonomiske Beskrivelse over Nordlandene og Finnmarken samt over Aarsagerne til disse Provindsers Afmagt og de formentlige bedste Midler til deres Opkomst.» Kongen vilde ikkje nytta pengar til noko betre fyremål, «at sige naar hans Collegier vilde følge de sunde Raad, de derved viist vilde faae.» I mai 1812 undrast Bugge om ikkje ein svensk vitkapsmann kunde vera å få til denne granskingsferda, ein som har vore på liknande granskingsferd i svensk Lappland. Bugge vil ha kongeleg resolusjon for friskyss til ferda. I september 1812 sender Bugge ein detaljert instruks for ferda. Utsendingen skal gjera ferda heilt til Neiden, Pasvik og Peisen. Forutan «Efterretninger om Frembringelser fra alle 3 Naturriger» er fyremålet å sanke oldsaker, minnesmerker og «desuden at erholde enhver nyttig Efterretning om Stedernes Beskaffenhed, Indvaanernes Næringsveie, Levemaade og Skikke, og i Almindelighed Alt hvad der kan bidrage til nøiagtig Kundskab om Fædrelandet». Den reisande må ikkje berre følgje kysten, «men saa meget som mueligt trænge ind i Landet og bestige Klipperne». Iser ynskjer Selskapet at utsendingen vil vitja Grong og Harran, «hvis Naturfrembringelser ikkun lidet ere bekiendt», dinest «Sneaasen Prestegield og Finlierne». Utsendingen skal taka frå Trondheim våren 1813 og vera attende i 1814. For reisa skal han ha 2000 rdlr.

Framlegget har ikkje falle i prinsens smak. Prinsen må ha meint at ferda var gagnlaus, eller at same mannen måtte vinna over både Finnmarken med Nordlandene og sudparten av Trond-

heims bispedøme på eitt år. Men Bugge gjev seg ikkje og skildrar detaljert i brev av 17de desember korleis han har tenkt seg ferda: Ferda skulde vera ei overvintringsferd med stasjon hos presten Colban i Vågan, serleg skulde ferda granske dei mange underlege sjødyr som fiskarane kallar «Troid» og kastar ut att, og elles dei tangsortar som vinterstormane driv opp i fjøra. Ferda vart visst aldri realisert. Men frå 1815 til 1817 tok Selskapet i si teneste den kjende kaptein Klüwer og sette han i stand til ei topografisk granskarferd gjennom Innherad, Møre og Romsdal. Tilfanget han samla, kom i 1823 ut med tittel «Norske Mindesmærker».

Frå mange bygder fekk Bugge sterke inntrykk av korleis det braut på med planar om nye tiltak i folket. Frå sume bygder kom spurnad om Selskapet kunde hjelpe til å setja i gang grøtsteinsbrot. Ein initiativrik mann i Opdal, bonden Iver Stenersen Rolfsjord, har sett i gang ein knivfabrikk og sender i 1813 som prøve 1 barberblad og 6½ dusin bordknivar og gafflar. Han bed ikkje om pengehjelp, men om hjelp til avsetnad på varone sine. Det var jamvel på tale å laga eit utsal for heimindustri i Trondheim. Tanken om at Selskapet skulde gjeva ut sitt eige skrift, avviste Bugge. Han hadde gjort altfor låk røynsle med sitt eige vesle blad «Aurora» — organ for «det velgjørende Selskabs», som han skipa i 1811.

Selskapet sine emblem interesserte han seg mykje for. Etter «naadigst Befaling» gjorde han i 1811 utkast til medlemsdiplom på latin og dansk og vart den 18de november s. å. autorisert til å skrive under diploma. Stempel synest Selskapet i mange år ikkje ha havt. I 1811 melder han til preses at han i 1804 av Malting i Kjøbenhavn var forevist det stempel som arveprinsen hadde late skjera. Det var alt då i stykke. Difor vil Bugge no ha nytt stempel. Men han har ein grunn til for dette. So låg kursen er på dansk valuta, er ein premie på 100 rdlr. ingen ting å strekkja seg etter, allvisst for utlendingar. Han gjer framlegg om å prege medaljer til verde av 100 rdlr. Same stemplet kunde og nyttas til ei billigare medalje for «landboflid», like eins til preg av gullmedaljer, «naar Guldet bliver taalelig i Pris.»

Med Selskapets store segl er han lite nøgd: ei bikube med overskrift: Sic nos, non nobis. — ja, han synest beintfram idéen er flau. I staden ser han helst prinsens bilete med overskrif: Christianus Fredericus. Princeps. Dan. Norv. V. G. Societas. Praeses. — Prinsen takkar og godkjenner. På aversens skal stemplet ha bilete av kongen med latinsk overskrift, på reversen Selskapets mindre segl med omskrift: Regia Societas Norvegica

Nidrosiana. I 1812 vart sett i gang subskripsjon for å få inn pengar og den 7de januar 1813 melder Bugge at stemplet har kosta 2525 rdlr.

Fram til 1811 var Bugge stendig foredragshaldar i Selskapet. Forutan dei meir obligate talar på kongens, arveprinsens og prinsens fødedagar, heldt han òg foredrag om ålmenne emne: *Om den sande Oplysning og om dens Grændser kunne udstrækkes for vidt?* (1804). Mindetale over generalkonduktør Hammer. Nogle nyere theologiske Forsøg paa at udfinde det høyeste Princip i Moralen (1805). *Om Physiognomiken fortienet slet ikke at studeres?* (1807). Nogle af de Midler hvorved sand Patriotisme kan vækkes og styrkes (1808). Kongens og Folkets Lykke, grundet paa gjensidig Tillid (1809). Hvor lykkeligt et Folk er, som beherskes af en Regent som Frederik den 6. (1810). *Statsrettens Tilintetgjørelse i Europa. Selskabets Historie fra dets Stiftelse indtil Nutiden* (1811).

Roma åt Vitskapselskapet låg i alle år over klasseroma åt Latinskulen. «Saare ubehageligt er det», skriv Bugge til prinsen den 24de november 1812, «at, naar Selskabet er samlet, støie Disciplerne nedenunder og indfalde Syngetimer, er det reent utaaleligt». For å undgå dette vart både rektor og dei hine lærarane innvoterte i Selskapet. «Man haabede at han (rektoren); vilde møde i Forsamlingerne, men det blev det intet af». Bugge forsømer då heller ikkje å karakterisera rektor som «en Mand uden Opdragelse og en smagløs Tverdriver» og bed om at prinsen vil medvirka til at skulen får månadslov dei dagar Selskapet har sine møte.

Gong på gong freista Bugge å segja frå seg stillinga som vispreses, første gongen i 1805, då Selskapet på stiftammann Angell's oppmoding gav Bugge samrøystes tillitsvotum. I 1810 vart planen hindra ved at sjølve kongen oppmoda han om å halde fram til dei nyc statuttar var ferdige. Året 1811 var i mange måtar eit vanskeleg år både for Selskapet og for Bugge privat. Meir enn nokon gong var han tyngd av næringssorger. Hushaldninga hans kosta i 1810 7500 rdlr. og i 1811 10,000 rdlr. «Man maae lidet kjende Verden, naar man vilde troe, at en Mand, der neppe har det tørre Brød, kan virke som den, der kan leve passende med sin Stillings Embedspligter». Like ille for ein so ærehuga mann var at styringa for ålvor let han kjenna at han var i unåde. Det året fekk alle bispar i det dansk-norske riket Dannebrogordenen. Berre Bugge sat att som udekorert. Dette tek Bugge som eit vitnemål om at han er den mest duglause av alle bispar i begge rike. Han meiner at Selska-

pel lid under å ha til vise-preses ein så lite vyrd mann som han.

Skipinga av Universitetet kom nok som ei stor gleder for ein patriot som Bugge. Men at ikkje Universitetet vart lagt i Trondheim, men i Oslo, «i den meste fordærvede og irreligiøse Stad, har bedrøvet mange». Skipinga av Selskabet for Norges Vel tok derimot Bugge mest som ei sjikane mot sitt eige selskap. Av sjølvsyn og låk røynsle visste Bugge at so ringe både det økonomiske og kulturelle grunnlaget var i vårt land ved den tid, var det lite rom for to selskap som etter hans mening delvis hadde same program. I november 1811 melder han at trønderne har ytt 1500 rdlr. til Norges «saa kaldte Vel», men «til vort eget ville de intet give». «Nei, vil kongen ikke forbarme sig over os, da seer det mørkt ud. Han giver til Selskabet i Christiania 1000 rdl., vilde han give dette den halve Deel deraf».

Bugge vart vald til formann i distriktskommisjonen for Selskabet for Norges Vel i Trondheim, men nekta å taka imot yrket, med den verknad at prinsen tilkjennegav han sitt mishag. Dette gav Bugge høve til ei utgreiding av 24de april 1812. Prinsens mishag har gjort han vondt. Men sjølv om han i fyrevegen hadde kjent til mishaget, kunde han ikkje ha handla onnorleis; «da Loven paalagde mig og enhver at være hvad Directionen i Christiania befalede, gik jeg ud af Selskabet». For det andre hadde han heller ikkje tid. For det tredje viser han til, at ein har vore berre måteleg nøgd med han i alle dei forretningar han hittil har vore pålagt. Kva skulde han so med meir? Men so melder skalken seg: «det hører maaskee med til vore Dagers sørgelige Skiæbne, at de Folk, som mindst fortjener det skienkes den største Tillid». Endeleg finn han det lite høvande med si stilling å stå under direksjonen i Oslo «der temmelig bydende behandle sine Undergivne. At gaee omkring i Husene forat samle Subskribenter o. l. efter Biskop Bechs Ordre, syntes mig ikke om». Når prinsen har halde fram at dei to selskap har få «Berøringspunkter», er Bugge reint usamd, og siste delen av brevet syner at han er både sur og arg: «Det hører ikke mig til, at dømme om, hvad hint Selskabs oprindelige og sande Tendens var, ej heller, hvad det i Tiden, under visse Omstændigheder kan blive, ej heller om disse Sognekommisjoner, der ligne polske Rigsdage, ikke turde sætte Skruer i Hovedet paa mere end en Almue m. v. Alt dette vil Regjeringens Viisdom have overveiet, der kan se Tingene fra en højere Standpunkt». Arg er han og over at Selskabet for Norges Vel mest har like mykje å setja ut til premiar i *kvart* sokn, som hans eige selskap har for heile stiftet. Til stønad for sine synsmåtar legg han ved

eit brev frå kollega Brun i Bergen, der denne harsellerar både med seg sjølv og det nye selskapet i Oslo. Brevet frå Brun er dagsett 14de mars 1812: «I Sandhed Hr. Broder! Deres Stilling som Vice-Præsens er slibrig. Ilde er De understøttet af Videnskabsmænd og selv gjør De ikke Vind, jeg troer, De gjør ikke Vers engang, og knap forstaaer De ret skikkelig at smigre. Men Provst Frimann i hans *Panthea* skulde ikke have rost det christianensiske paa det trondhjemske Selskabs Bekostning. Det burde ikke hede Panthea, men *captatio benevolentiae*. Han gjør deri Hunde-Ryg for alt hvad der er i Velten. Men Manden vilde med Diævelsk Magt være Ridder paa denne Vej, og han blev det, thi see! han gik den rette Vej. Jeg føler Prædilection for Vid. Selsk., thi jeg var med fra Begyndelsen. Men nu er jeg i Flugten, Medlem af det ene, Medlem af det andet, saa bliver man lemlæstet og som skrevet staaer: Ingen kan tiene to Herrer. Jeg gjør dog hvad jeg kan): saa lidet som Velanstændighed tillader. Jeg unddrog mig med Kunst fra at blive Præsens for Distrikts Commissionen. .... Men De skulde see mig i denne Commission, hvorledes jeg agerer *Scheva quiescens* (en Vokal i det hebr. Sprog, som ikke udtales, men blot staaer til Parade); raaber Under! ved hvert nyt Project, roser alt, holder med Majoriteten og spaar gyldne Tider, naar en Nar sender os lidt Svine-Uld i en Klud og Pennefiædre, uddragne af en Kraages R., item Project til at fiske Maager, da Krudets Dyrhed ikke tillader at skyde dem. .... Ellers er jeg en paradox Canaille mod alle Commissioner, alle Selskaber etc.»

Verknaden av Bugges avvising av formannsyret i Selskabet for Norges Vel synes ha vore at Selskapet frå 1812 fekk 1000 rdlr. årlig av kongens kasse.

Saman med alle dei nærare vanskar kom Bugge i desse åra i beisk og lang strid med Direksjonen for Universitetet og de lærde skoler i Kjøbenhavn om det sokalla lektoratgodset. Bugge vart frå 1804 av kravd skatt for dette godset, medan innkoma gjekk til latinskulen. Bugge skyna straks at det danske Kanselliet her hadde gjort seg skuldig i eit grovt mistak. Godset måtte frå gamalt ha høyrte bispestolen til, sidan bispen skulde betale skatten. Mistaket førde til ein årelang strid, der Bugge nytta alle høve til å ausa sin vanvyrdnad over Kanselliet. Den 13de mai 1808 skriv han til sin ven Christian Frederik: «Skulde man troe, at det var mueligt at en Embedsmand under det retferdige danske Scepter kunde nægtes Lands Lov og Ret, som tilstaaes Thyen og Morderen! Det morsomste er, den *nægtes* mig ikke; thi jeg faaer intet Svar, men jeg kan dog intet gjøre deri uden

Svar, siden Kongen har nedsat en Undersøgelser-Commission, følgelig Lands Lov og Ret er udelukket, inden vedkommende aabne Adgangen dertil. Nu har denne Commissions Forhandlinger hvilet næsten et helt Aar hos Directionen for Skolerne, og af mine Ansøgninger tages ingen Notis. Under disse Omstendigheder, da Directionen saaledes vover at despotisere og Cancelliet som Rigernes Justis-Collegium saaledes taaler at Kongens Undersaatter forgievs raabe om Retferdighed, ser jeg ikke der er anden Udvei for mig en umiddelbart at tilskrive Hs. Majestæt, da det visselig ikke er hans Villie, at hans Undersaatter saa afskyelig skal behandles».

Det omstende at direksjonen ikkje vågar leggja saka fram for domstolane, ser Bugge som prov for at Kanselliet sjølv innses at det har teke i miss. Det aller verste er at han no i 5 år har lagt 40 rdlr. i skatt årleg for dette godset.

Frå 1811 gjer Bugge Selskapet meir og meir til målsmann for det politiske og sociale misnøgjet i Noreg. Han klagar ille over den ukontrollerte måten handelsstandet skruvar vareprisane i veret på, korleis dette standet spekulerar i valutadeflasjonen og vil ha styremaktene til å fastsetja alle vareprisar. I sitt syn på det arbeidande folk er han mest å rekna for ein forlaupar for Karl Marx. I brev til prinsen av 8de mars 1813 skriv han desse underlege orda: «— — de arbeidende Fattige have ved deres Arbejde fortient saa meget, at de ikke alene ved den erholdte Arbejdsløn have selv kunnet leve, men ved deres *Arbejdes Salg* (!) kom en saadan Summa ud, at endog derved blev betalt, hvad de øvrige gamle, syge, fattige etc. havde maattet fødes med uden Arbejde, og enda blev Overskud». Han argar seg ikkje berre over dei militære rustningar, men enno meir over dei «militære snyterier», som ingen kan koma til livs. Men alt dette kjem av at norske reformframlegg vert møtt berre med obstruksjon av det danske Kanselliet. Den forestelling til det danske Kanselli om betre administrasjon av dei angellske stiftelser som var innsendt i 1805, ligg enno i 1813 utan svar. «Vore offentlige Stiftelser ere ruinerede». I 1804 hadde Bugge sjølv gjeve inn forestelling om ein Tvangsarbejdsanstalt, samstundes ei plan om Dårékista, i 1808 eller 1809 forestelling til betre skipnad med Waisenhuset. Men alt er enno i 1813 utan svar. «Der hører megen Stoicisme til ikke at ærgre sig i Hiel, thi det er hverken Politik eller andre saadanne Aarsager, men det er Collegiers Ladhed, Uvirksomhed og Letsindighed, der har styrtet Landet i Fordærvelse. Ogsaa Hungeren er en Frugt af

dette Drengespil». I 1813 ottast han at halvparten av folket i bispedømet hans døyr av svolt.

Sjølvestyretanken stig stadig sterkare fram i breva til prinsen. Etter Bugges meining vert Noreg aldri det det bør og kan verta, før det får *provincialkollegier*. Var biskopen, stiftamtmanden og den høgste militære chef i kvart bispedøme sett til provincialkollegium med rett til å taka avgjerd i alle saker som ikkje trong kongelig resolusjon, «da er det dog indlysende, at Sagernes Gang vilde afgjøres i langt større Hast, at Tønder af Guld bleve besparede paa de kostbare, men efter min Mening unyttige Collegier med alle deres Hære af Skriverkarler og Copister».

Gjenom Bugges atterholdslause skildringar av personar, administrasjon og politiske stemningar, torer det danske kongehuset millom 1811 og 1815 ha vore framifrå orientert om tilhøve og stemning i Trondheim. Alt i brev av 22de juni 1813 hadde Bugge gjort framlegg om at prinsen måtte vitja Trondheim. Prinsens Trondheims-ferd midt i verste vintertida 1814 har ikkje minst havt sin grunn i at han ynskte å råka denne fritalaren på Trondheims bispestol. Då prinsen kom, var det òg stor stas med mottaking og taler her i Selskapet. At prinsen kalla Bugge til Eidsvoll, har sikkert havt sin grunn i at han skulde vera privat rådgjevar. At prinsen, før Bugge fór heim, sette han til preses i Selskapet er sterkt uttrykk for den tiltru og vyrdnad han omfata han med.

Med djup vemod skildrar Bugge dei opplysningstilhøve danskestyret har sett landet i. «Hvor skrækkeligen er den (nasjonens intellektuelle Dannelse) forsømt, hvilke jammerlige Indretninger til Ungdommens Dannelse! Jeg taler her om Almue- og Borgerskoler..... Hvad hjælpe det at vi have lærde Skoler, at vi have Universitet, naar Almueskolevæsenet næsten ikke er til uden paa Papiret?..... Og nu synes det som om Nationen staaer i Fare for end ikke at lære at læse i Bog. I det mindste ere Skolebøger Nordenfields hartad ikke at faae. Sørges der for den legemlige Providering, da veed Gud! at der sørges maadelig for den aandelige. Fra hele Sogne har jeg faaet Deputationer, der have klaget for mig, at deres Børn maae vokse op i Van kundighed, da de ikke er istand til at faae saameget som en Abc..... Man holder det ikke nedenfor sin Værdighed at forsyne Landet med Lotterisedler, dette gjør man uanmodet, men at forsyne Almuen med Skolebøger, dertil er man ikke at bevæge, uagtet de kraftigste Forestillinger, som man ikke engang værdiger Svar.»

Ein kann ikkje undrast at Bugge har kjent seg vonbroten og modlaus i arbeidet sitt. «Naar D. K. H. engang bliver hvad De bør være, da und mig en liden Afkrog dernede. Herre Gud! der staaer alle de tomme Slotte! Giv mig da et Quistkammer paa Fredriksborg, hvor jeg kan være aandelig Slotsforvalter, dertil lidt Brænde af Skoven, Frugt af Haven skal jeg nok stjæle; saa behøver jeg ikke saa meget mere.»

Alle voner for sitt folk knytte Bugge til Christian Frederik, slik som ein ser det av talen hans i Selskapet den 18de september 1813: «Trøstegrunde for Norges Sande Venner». Enno etter at unionen med Sverige var ei kjensgjerning heldt Bugge fast ved Christian Frederik. So seint som den 28de januar 1816 underskriv han brevet sitt: Deres kongelige Høiheds underdanigste Tienner». Hyllingseiden til Carl Johan fekk Bugge ikkje i veg før den 15de mai 1815. Dermed kom han frå dansk under svensk unåde. Den 7de januar 1815 kom det store svenske stjernefallet til norske embetsmenn. Alle norske bispar og ei mengd med prestar vart dekorerte med svenske ordenar. Men til Bugge dala inga stjerna.

No synest Vitskapsselskapet ha vore den planken som Bugge berga seg i land på. Ved omskiping av Selskapets statutter i 1815 fekk han Carl Johan gjort til protektor. Truleg har Bugge bragt den nye protektor sin underdanige hylling. Visst er at den 24de mai 1815 fekk Bugge Nordstjerneordenen for sitt arbeid i Vitskapsselskapet. I sterkt ironiske vendingar omtalar han i brev til Christian Frederik den æra som er tilfalla han. «Vel blev jeg bagefter de andre, men det er heller ikke alles fortjenester man lige let opdager. Frederik 6. saae aldrig mine, og sandt at sige, troer jeg Manden havde Ret.» Han veit han var ikkje med på lista millom dei utvalde, medmindre det skulde vera til det som det salig danske Kanselliet alltid hadde ynskt han: å verta kassert. «Desto tykkere er Venskabet nu. Jeg taler fransk, saa det har god Skik, uden næsten at kunne et Ord. Min norske Næve klemmes og trykkes med al sydlandsk Oprigtighed, ja, stundom gaaer Forliebelsen saavidt at den ytrer sig i Kysse. Jeg fik paa en Dag 6 dito og frygtede for min Tugtighed.»

Den politikk Bugge med Selskapet attum seg var gått inn for, brotna saman med semja i Moss. Bugges sterkaste manndomsdraum gjek i grav, hans einaste trugne ven måtte røma landet. Det er noko i dette som minner om lagnaden åt Noregs siste erkebiskop. Oppstyret kring kroningspreika hans den 7de september 1818 gjekk og sterkt inn på han. Han hadde fått nok av

verda, vart beisk og verdssky og melde seg den 26de januar 1820 ut or Selskapet.

Om Bugges innsats for Vitskapsselskapet ikkje vart det hans rike evnor kunde gjeva grunn til å venta, har han likevel skrivt sitt namn uutsletteleg inn i Selskapets soge. I ei både politisk og økonomisk uvanleg sterk påkjenningsstid heldt han alltid målet høgt og lysande. Ein god son av mor Noreg var han og rankare riddar for rett og sanning er vand å finna. På få høver Gyllenborgs kjende ord so godt som på Bugge:

«Man i hans djærve Snak
for megen Galde fandt,
og hvad dem mest fortrød
var at han sagde sandt».

KJELDOR

- [F. M. Bugge]: Charakteristiske Træk af Biskop Dr. P. O. Bugges Liv og Virksomhed. Kirkegaardske Officin. Thjem 1851.
- Daae, Ludvig: Trondhjems Stifts geistl. Historie fra Reformationen til 1814. Thjem 1863.
- Fridrichsen, Anton: Peter Olivarius Bugge som ekseget. Norsk Teol. Tidsskrift 3. R. I Bd, 115—40.
- Thrap, D.: Biskop Dr. theol. Peder Olivarius Bugge, 1764—1848. Bidrag til Den norske Kirkes Historie i det nittende Aarhundrede, II, 1—211. Kra. 1890.
- Thrap, D.: Fra Biskop Bugges Haand. Breve og Taler. P. F. Steensballe, Kra. 1886.
- Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt (Oslo): Kjeldeskriftfondets samlinger nr. 322, 324, 325 (Brevskifte millom P. O. Bugge og prins Christian Frederik, avskrifter frå Det danske Geheimearkiv).
- Det Kgl. orske Videnskabers Selskab: Forhandlingsprotokollane for åra 1804—1820.